

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Tutkija

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Esitys ohjaa syrjimään ikääntyneenä vammautuneita ja lisää vamma ryhmien välistä hierarkiaa. Esitys nimenomaan ei auta arvioimaan yksilöllistä avun ja tuen tarvetta, ainoastaan ohjaa ulkokohtaiseen arviointiin iän ja diagnoosin perusteella.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

Kyllä osittain

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Esitys ohjaa syrjimään ikääntyneenä vammautuneita ja lisää vamma ryhmien välistä hierarkiaa – joten kyllä esitys osittain turvaa osan vammaisten henkilöiden oikeuksia: se turvaa nuorten vammaisten ja ikääntyneinä tapaturmaisesti vammautuneiden henkilöiden oikeuksia saada vammaispalveluita.

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Jo nyt voimassa olevassa vammaispalvelulaissa on säännös (2 § 2 mom), joka turvaa vammaispalvelulain säilymisen erityislakina. Myös edellinen vammaispalvelulaki oli erityislaki ja sisälsi säännöksen lain suhteesta muuhun lainsäädäntöön (380/1987, 4 §). Vammaispalvelulaki on siis ollut ja on edelleen erityislaki. Tästä ei ole ollut eikä ole epäselvyyttä. Elämänvaiherajauksen perustelu tarpeella säilyttää laki erityislakina on kummallinen, epälooginen, asiaton, väärä ja täysin harhaanjohtava.

Elämänvaiherajauksen perustelu tarpeella säilyttää laki erityislakina ainoastaan yrittää peitellä esityksen tosiasiallista tavoitetta syrjiä ikääntyneitä vammaisia ja jättää heidät vammaispalvelujen ulkopuolelle. Tosiasiallisena tavoitteena on säästöt – joita esityksellä ei kuitenkaan saavutettaisi. Päinvastoin. Säästöjä sote-menoista ei tehdä vähentämällä vammaispalveluja ikääntyneiltä. Säästöjä tehtäisiin itse asiassa vammaispalveluja lisäämällä. Jos panostaisimme ikääntyneidenkin vammaisten osallisuuteen ja toimintakyvyn tukemiseen – mitä vammaispalvelut tekevät – kalliimpien palvelumuotojen tarve tutkimusten mukaan lykkääntyisi ja vähenisi. Mikä sitten oikeasti säästäisi.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskeva yleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä kohdellaan yhdenvertaisesti – niin muihin vammaisiin ihmisiin kuin muihinkin ihmisiin nähden. Sopimuksessa ei rajata mitään ikä-, sairaus- tai vamma ryhmää oikeuksien ulkopuolelle. Päinvastoin korostetaan yhdenvertaisuutta. Myös Suomi katsoi sopimusta koskevassa hallituksen esityksessään vammaisuuden käsitteen olevan laaja ja totesi sopimuksen piirissä olevan muun ohella muistisairaat (HE 284/2014 vp, s. 23–24).

Esitetyllä muutosehdotuksella ei päästä tavoitteeseen turvata vammaisten henkilöiden oikeudet vaan esitetyllä muutosehdotuksella tuetaan päinvastaista tavoitetta. Esityksellä ohjataan eri vamma ryhmien eriarvoiseen kohteluun ja heikennetään vammaisten henkilöiden tosiasiallista osallisuutta ja oikeuksien toteutumista. Vammaispalvelulain tulisi lisätä eri ikäisten ja eri vamma ryhmien yhdenvertaisia oikeuksia – ei päinvastoin. Esityksellä ei myöskään toteuteta YK:n vammaissopimusta.

Säännösehdotus vie sosiaalipalvelujärjestelmäämme kohti lisääntyvää eriarvoisuutta. Muotoilu elämänvaiheen tavanomaisesta tarpeesta on ongelmallinen monista eri syistä. Aiemmissa lain valmistelun vaiheessa vastaavanlaista muotoilua ehdotettaessa sai se jyrkän vastustuksen muotoilun monitulkintaisuuden ja epämääräisyyden vuoksi. Perustuslakivaliokunta on edellyttänyt, että vammaispalvelulainsäädännön tulisi olla riittävän täsmällistä ja tarkkarajaista – annettu esitys ei vastaa näitä vaatimuksia. Perustuslakivaliokunta myös edellytti mahdolliseen elämänvaiheeseen liittyvän säännöksen täsmentämistä säätämällä laissa elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista (PeVL 44/2024), mitä ei käsillä olevassa esityksessä ole tehty. Esityksen sivun 10 viittaus vanhuspalvelulain säännökseen RAI-arviointimenetelmästä ei ole kestävä eikä riittävä – se ainoastaan edelleen vahvistaa vinoutunutta tulkintaa siitä, että vanhusten palveluntarve olisi ainoastaan hoitoa ja hoivaa.

Esitys heikentää vammaispalvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta sekä eriarvoistaa vammaisia keskenään ja myös suhteessa vammattomiin ihmisiin. Esitys mahdollistaa eri tavalla ja eri ikäisinä vammautuneiden henkilöiden eriarvoisen kohtelun nykyistä tilannetta pahemmin. Esitys ei paranna nykyistä tilannetta vaan heikentää sitä. Esitys lisää vammairyhmien hierarkiaa, joka on Suomessa jo nyt vahva.

On erittäin harmillista, että esitysluonnos tukee virheellistä kuvaa siitä, että ikääntyneiden palvelutarve rajautuisi hoidon ja hoivan palveluihin ja että etenevät muistisairaudet johtuisivat ikääntymisestä. Tällaisella retoriikalla maalataan vinoutunutta kuvaa siitä, että ikääntyneen vammaisen tarpeet liittyvät ainoastaan hoitoon ja hoivaan. Suurin osa ikääntyneistä ei tarvitse hoidon ja hoivan palveluja – tai muitakaan sosiaali- tai vammaispalveluja. Myös ikääntyneillä vammaisilla voi olla samanlaisia palveluntarpeita kuin nuoremmilla. Lain 1 § sanelee, mihin tarkoitukseen laki on tarkoitettu. Vammaispalvelulakia ei ole lähtökohtaisesti tarkoitettu hoidon ja hoivan järjestämiseen - minkään ikäiselle vammaiselle henkilölle. Ei myöskään sellaisille muistisairaille, joiden palvelutarve on hoitoa tai hoivaa. Nykyisellä vammaispalvelulailla ei paikata ikääntyneiden ihmisten hoidon ja hoivan palvelujen järjestämistä.

Elämänvaiherajauksen perustelu tarpeella säilyttää laki erityislakina ainoastaan yrittää peitellä esityksen tosiasiallista tavoitetta syrjiä ikääntyneitä vammaisia ja jättää heidät vammaispalvelujen ulkopuolelle. Tosiasiallisena tavoitteena on säästöt – joita esityksellä ei kuitenkaan saavutettaisi. Päinvastoin. Säästöjä sote-menoista ei tehdä vähentämällä vammaispalveluja ikääntyneiltä. Säästöjä tehtäisiin itse asiassa vammaispalveluja lisäämällä. Jos panostaisimme ikääntyneidenkin vammaisten osallisuuteen ja toimintakyvyn tukemiseen – mitä vammaispalvelut tekevät – kalliimpien palvelumuotojen tarve lykkääntyisi ja vähenisi. Mikä sitten oikeasti säästäisi. On vaikeaa ymmärtää, miksi säästötoimia suunnitellaan edelleen vastoin tutkittua tietoa ja asiantuntijoiden ehdotuksia ja tosiasiallisesti lisätään kustannuksia. Käsillä oleva esitys on tyypillinen esimerkki säästämisestä hölmöläisen peiton jatkamisen periaatteella.

Jos otamme muistisairaat erityisen tarkastelun kohteeksi, niin on muistutettava, että tutkimusten mukaan muistisairauden puhkeamisen siirtäminen viidellä vuodella vähentäisi dementian esiintyvyyden puoleen. Kyseessä olisi todella merkittävä euromäärä. Tukemalla muistisairaahan osallisuutta, osallistumista ja itsenäistä elämää (kirjaimellisesti VPL 1 § mukaan) esimerkiksi liikkumisen tuella, henkilökohtaisella avulla ja tuetulla päätöksenteolla tuetaan muistisairaahan arkea ja toimintakykyä ja hidastetaan muistisairauden etenemistä ja täten lykätään sairauden dementia-vaihetta. Mikä jälleen lykkää kallista ympärivuorokautista hoivaa ja tuo siis säästöjä.

Haluan myös muistuttaa, että muistisairaudet ovat neurologisia sairauksia, jotka eivät kuulu normaaliin etenemiseen. Muistisairauden aiheuttavat edetessään kognitiivisen vamman. Muistisairauksia esiintyy myös huomattavan nuorilla ihmisillä. On myös huomattava, että muistisairauksia on useita erilaisia erilaisin oirekuvin. Yleisin on Alzheimerin tauti. Tarkoitetaanko esityksessä, että vain Alzheimerin tautia sairastavat rajataan lain ulkopuolelle? Mitä jos diagnoosina

onkin jokin harvinaisempi muistisairaus, kuten Lewyn kappale? Onko se riittävän harvinainen, jotta se ei ole tavanomainen kyseisessä elämänvaiheessa?

Jos kyseessä on ikääntynyt vammainen henkilö, joka ei saa tarpeisiinsa nähden riittäviä palveluja yleislain nojalla, tulee hänellä olla oikeus vammaispalveluihin samalla tavalla kuin häntä nuoremmillakin vammaisilla. Samalla tavalla tulee menetellä kaiken ikäisten vammaisten kohdalla. Emme voi syrjiä ihmisiä iän perusteella. Suurin osa ikääntyneistä ei ole vammaisia. Suurimmalla osalla ikääntyneistä ei ole tarvetta vammaispalveluihin. Ikääntyminen ei myöskään aiheuta vammautumista.

Tällaisella retoriikalla maalataan vinoutunutta kuvaa siitä, että ikääntyneen vammaisen tarpeet liittyvät ainoastaan hoitoon ja hoivaan. Suurin osa ikääntyneistä ei tarvitse hoidon ja hoivan palveluja – tai muitakaan sosiaali- tai vammaispalveluja. Myös ikääntyneillä vammaisilla voi olla samanlaisia palveluntarpeita kuin nuoremmilla. Lain 1 § sanelee, mihin tarkoitukseen laki on tarkoitettu. Vammaispalvelulakia ei ole lähtökohtaisesti tarkoitettu hoidon ja hoivan järjestämiseen - minkään ikäiselle vammaiselle henkilölle. Ei myöskään sellaisille muistisairaille, joiden palvelutarve on hoitoa tai hoivaa. Hyväksytyllä vammaispalvelulailla ei paikattaisi ikääntyneiden ihmisten hoidon ja hoivan palvelujen järjestämistä.

Lopuksi esitän, että 2 § 2 momentissa mainittu vanhuspalvelulaki poistetaan listalta, sillä kyseinen laki ei takaa ikääntyneille vammaisille palveluja. Laissa ei ole sääntelyä muista palveluista kuin neuvontapalveluiden järjestämisestä (12 §) eikä se sisällä mitään subjektiivisia oikeuksia. Vanhuspalvelulaki ei takaa vammaispalveluihin rinnastettavia palveluja millään lailla. Lain ottaminen listaan mukaan lisää entisestään eri vamma- ja ikäryhmien eriarvoista kohtelua ja välittää lain soveltajalle vääränlaisen kuvan vanhuspalvelulain säännöksistä. Tähän vääränlaiseen mielikuvaan kannustaa myös esityksen sivujen 9 ja 10 perustelut siitä, että kotihoitoa ja asumispalveluja koskenut uudistus olisi vahvistanut iäkkäiden kotiin annettavien palvelujen riittävyyttä ja saatavuutta tai vanhuspalvelulain säännökset parantaisivat iäkkäiden asemaa. Nykyisessä vanhustenhuollon kriisissä tiedämme erittäin hyvin, ettei tämä ole totuudenmukaista. Päinvastoin. Tutkimusten mukaan iäkkäiden ihmisten palvelujen sekä määrä että laatu on yhä edelleen vain huonontunut. Vanhuspalvelulain mainitseminen 2 §:ssa on sekä hyödytöntä että este vammaisten oikeuksien yhdenvertaiselle toteutumiselle.

Nikumaa Henna
Itä-Suomen yliopisto